

DUŠAN ČALIĆ

EKONOMIKA I POLITIKA U SVJETLU LENJINOVA SHVAĆANJA*

Odnos ekonomike i politike jest pitanje koje je veoma zanimalo kako Marxa, Engelsa i Lenjina, tako i sve njihove sljedbenike do današnjih dana. Za nas u SFR Jugoslaviji osobito su zanimljivi stavovi V. I. Lenjina o odnosu ekonomike i politike. V. I. Lenjin je ličnost koja u sebi sjedinjuje učenjaka, profesionalnog revolucionara i državnika, rukovodioca prve socijalističke države u povijesti. U različitim vremenskim razdobljima njegova bogatog djelovanja i u različitim situacijama s obzirom na različite konkretne zadatke, odnos ekonomike i politike promatrao je V. I. Lenjin iz različitih uglova, ali uvijek cjelovito: i kao učenjak, revolucionar, a kasnije i kao državnik. Način kako V. I. Lenjin promatra pitanje za nas je neobično zanimljivo, upravo zato što ga je tako svestrano analizirao. Osobito je za nas zanimljiv način V. I. Lenjina u razdoblju njegova djelovanja kao državnika, jer je bio pred zadatkom da izgradi novo društvo, socijalizam, a da pred sobom nije imao tuđih iskustava ni primjera, ako izuzmemo kratkotrajna iskustva Pariske komune.

V. I. Lenjin smatra naučnu teoriju u prvom redu — putokazom za akciju. On želi ne samo analizirati svijet, već ga i mijenjati. U tom svjetlu, govoreći najopćenitije, V. I. Lenjin promatra i odnos ekonomike i politike. Njegov cilj mijenjanja svijeta jest izgradnja socijalističkog, odnosno komunističkog društva. »Socijalizam je uništenje klasa. Diktatura proletarijata učinila je za to uništenje sve što je mogla. Ali klase se ne mogu uništiti odmah.«¹ Budući da je ostvarenje postavljenog cilja, izgradnja socijalizma, dugotrajan proces, odnos ekonomike i politike za V. I. Lenjina važno je i vrlo delikatno pitanje. No, kao što smo rekli, da bi se pravilno tretiralo samo pitanje, treba poći sa čvršće osnove. Za V. I. Lenjina to je učenje Marxa i Engelsa. Marx i Engels promatraju ljudsko društvo kao živi organizam, koji se stalno mijenja i razvija. Pri tom ekonomska osnovica ima dominantnu ulogu. »1) Pod ekonomskim

* Referat što ga je autor održao na Simpoziju »Aktualnost misli Hegela, Marxa, Engelsa in Lenina v družbenom življenju in znanosti XX stoletja«, Ljubljana 15—17. II 1971. g.

¹ V. I. Lenjin: »Izabrana dela« u 16 tomova, »Kultura«, 1960, Beograd tom 13, strana 281 latinica.

odnosima koje mi smatramo određujućom osnovicom historije društva (podvukao D. Č.) mi razumijevamo način na koji ljudi jednog određenog društva proizvode svoja životna sredstva i između sebe proizvode razmjenjuju (ukoliko postoji podjela rada)¹ Engels dalje nastavlja.

2) Mi gledamo na ekonomske uvjete kao na činjenicu, koja u posljednoj instanci uvjetuje historijski razvitak.

a) Politički, pravni, filozofski, vjerski, književni, umjetnički itd. razvitak počiva na ekonomskom. Ali svi oni reagiraju i jedan na drugog i na ekonomsku osnovicu. (Podvukao D. Č.). Nije tako da je ekonomsko stanje jedino aktivan uzrok, a sve ostalo da je samo pasivna posljedica. Ne, nego postoji uzajamno djelovanje na osnovi ekonomske nužnosti, koja se u posljednjoj instanci uvijek probija. Država, na primjer, vrši utjecaj putem zaštitnih carina, slobodne trgovine, dobrog ili lošeg financijskog stanja. Dakle nije tako, kao što se tu i tamo komotno zamišlja, da ekonomsko stanje automatski djeluje, nego ljudi stvaraju svoju historiju sami, ali u jednoj određenoj sredini koja ih uslovljava, na osnovu zatečenih, stvarnih odnosa, od kojih su ekonomski, ma koliko na njih utjecali ostali politički i ideološki odnosi, ipak u posljednjoj instanci odlučujući i oni čine onu neprekidnu crvenu nit koja jedino vodi do razumijevanja.²

Boreći se protiv vulgarizacije u shvaćanjima odnosa ekonomike i politike, a za shvaćanja da one jedna na drugu recipročno utječu, pri čemu, gledano u povijesnom aspektu, ekonomski razvoj ima dominantnu ulogu, F. Engels u pismu Schmidtu od 27. listopada 1890. piše:

»Ako, dakle, Bart misli da mi negiramo svako povratno djelovanje političkih i drugih odraza ekonomskog kretanja na samo to kretanje, onda se on naprosto bori protiv vjetrenjača. On treba samo da pogleda u Marxov 'Osamnaesti brumaire' gdje se gotovo samo radi o posebnoj ulozi koju igraju političke borbe i događaji, naravno u okviru njihove opće zavisnosti od ekonomskih uvjeta. Ili u 'Kapital', na primjer, u odjeljak o radnom danu, gdje je pokazano kako značajan utjecaj vrši zakonodavstvo, koje je ipak politički čin. Ili u odjeljak o historiji buržoazije (24. glava). Ili, zašto se onda borimo za političku diktaturu proletarijata ako je politička vlast ekonomski nemoćna? Sila (tj. državna vlast) je također ekonomska snaga!«³

Za puno razumijevanje shvaćanja klasika marksizma o odnosu ekonomike i politike neobično je važno njihovo tumačenje utjecaja državne sile na ekonomski razvoj. Mi se u našoj zemlji nalazimo u razvoju, kada je ovo pitanje i za nas neobično važno. Iako F. Engels ne govori o socijalističkoj državi, ipak, njegova shvaćanja, a to su i Marksova shvaćanja, koja je usvojio i V. I. Lenjin, za nas su izvanredno važna jer se razmatraju kao opće važeći principi. Engels piše:

»Povratno djelovanje državne sile na ekonomski razvitak može biti trojako: ona može djelovati u istom pravcu, onda se stvari razvijaju brže;

¹ F. Engels: pismo: Engels — H. Starkerburgu, London, 25. I 1894. K. Marx — F. Engels, Izabrana djela II, »Kultura«, 1950, str. 466.

² Ibidem, str. 466—467.

³ F. Engels, pismo: Engels — Schmidtu, London, 27. oktobar 1890.; K. Marx — F. Engels, Izabrana djela II, Kultura 1950, str. 462.

ona može djelovati protiv njega, onda ona u današnje vrijeme u svakom velikom narodu nakon izvjesnog vremena propada; ili ona može ekonomskom razvitku da presiječe određeni pravac i odredi mu drugi. — Ovaj slučaj svodi se na kraju krajeva na jedan od dva prethodna. Međutim, jasno je da u drugom i trećem slučaju politička sila može nanijeti ekonomskom razvitku veliku štetu i prouzrokovati ogromno traćenje snage i materijala.«¹ I, konačno, razmatrajući osnovne poglede Marxa i Engelsa, s kojih je polazio V. I. Lenjin razmatrajući odnos ekonomike i politike, želim istaknuti suštinu samog načina pristupanja izučavanju problema, što je u konačnoj liniji i najvažnije, a posebno ga ističe F. Engels, a konzistentno se njime služio V. I. Lenjin, a i za nas danas važi. Evo Engelsovih riječi: »Ono što nedostaje svoj toj gospodi, to je dijalektika. Oni uvijek samo vide tu uzrok, tamo posljedicu. Da je to šuplja apstrakcija, da u stvarnom svijetu takve metafizičke polarne suprotnosti postoje samo u krizama, da se cio veliki proces vrši u obliku uzajamnog djelovanja — mada veoma nejednakih snaga — od kojih je ekonomsko kretanje daleko najjača, najprvobitnija, najpresudnija, da tu nije ništa apsolutno, već relativno, to oni dakako ne vide, za njih Hegel nije postojao.«²

Ne osvrćući se na ostala poznata mjesta iz radova Marxa i Engelsa koja su direktno ili manje direktno vezana uz pitanje odnosa ekonomike i politike, kao što je na primjer poznati predgovor »Prilogu kritici političke ekonomije« K. Marxa, navedeno je dovoljno da nam osvježi polaznu bazu i V. I. Lenjina, s koje je kretao pri razmatranju spomenutog problema. No, dok su Marx i Engels izučavali odnos ekonomike i politike u prvom redu kao naučni, teoretski problem, V. I. Lenjin isti je problem morao rješavati i kao vođa prve socijalističke države, znači kako se on postavlja u praksi, i to u datim povijesnim uvjetima. Prema tome, i u pitanju odnosa ekonomije i politike V. I. Lenjin našao se u situaciji, kao i u drugim pitanjima koja objašnjava marksizam, da ponekad brani duh marksizma od revizionista, da, ponekad, braneći duh marksizma, razvija samo učenje Marxa i Engelsa, u vezi s novim povijesnim činjenicama, a isto je tako V. I. Lenjin bio prisiljen obrađivati nove probleme koje je sa sobom donio povijesni razvitak. Sve je to činio samo s jednim ciljem: promjena svijeta, pobjedom socijalizma.

Poznato je koliko je za pripremu uvjeta pobjede proletarijata u Rusiji bilo važno razotkrivati štetne poglede narodnjaka, u čemu je najaktivniji bio V. I. Lenjin. U tim svojim radovima V. I. Lenjin se dotiče i odnosa ekonomike i politike. Možemo reći da je razrada tog pitanja u tom razdoblju uglavnom u okvirima teoretske razrade problema, ali ipak s ciljem da se stvore uvjeti za pobjedu proletarijata. To se vrlo jasno vidi u njegovu radu »Prilog karakteristici ekonomskog romantizma«, napisanom 1897. godine. U tom djelu on se osvrće na odnose ekonomike i politike, a kao neposredni povod služi mu kritika Sismondijeva pogleda na taj problem. V. I. Lenjin na početku svog rada i objašnjava zašto se zadržava na kritici Sismondijeva učenja.

¹ Ibidem, str. 460.

² Ibidem, str. 463.

»Švajcarski ekonomist Sismondi (J. C. L. Simonde de Sismondi), koji je pisao početkom ovog veka, od izuzetne je važnosti za rasvjetljavanje onih opštih ekonomskih pitanja koja se sada svom oštrinom javljaju u Rusiji. Ako se tome doda da Sismondi u istoriji političke ekonomije zauzima posebno mesto, postrani njenih glavnih pravaca, da je on, kao vatreni pobornik sitne proizvodnje, ustajao protiv branilaca i ideologa krupnih preduzetnika (isto onako kao što protiv njih ustaju ruski narodnjaci), čitalac će shvatiti zašto želimo da damo pregled Sismondijeve učenja u njegovim glavnim crtama i ujedno pokažemo kako se ono odnosi prema drugim — istovremenim i kasnijim — pravcima ekonomske nauke.«¹

Kao što se vidi, V. I. Lenjin razmatra određena Sismondijeva shvaćanja kritički, s ciljem da kritizira narodnjake. Jedno od Sismondijeva shvaćanja, koja kritizira V. I. Lenjin u spomenutom radu, jest odnos »ekonomike« i »nadgradnje«, a u vezi sa Sismondijevim objašnjenjem suštine protekcionizma. V. I. Lenjin dolazi do konačnog zaključka o Sismondijevu shvaćanju »veze« između »ekonomike« i »nadgradnje«. »Prema tome, Sismondi, kao što vidimo, suprotno Efrusijevom tvrđenju, izoluje privredne pojave od ostalih pojava (posmatra protekcionizam izvan njegove veze s privrednim sistemom) i apsolutno ne shvata veze između ekonomskih i socijalno-političkih činjenica.«²

Kao što smo naglasili, V. I. Lenjin istodobno je učenjak i revolucionar, a poslije Oktobra i državnik, pa svako pitanje tretira s talentom svakoga od njih. Početkom dvadesetog stoljeća radnički pokret u Rusiji nalazio se pred zadatkom izgradnje svoje revolucionarne organizacije, partije. Pokušaju ujedinjavanja svih zagraničnih socijaldemokratskih organizacija ispriječilo se postojanje dviju struja u ruskoj socijaldemokraciji. V. I. Lenjin piše u »Iskri« članak »Od čega početi«, s namjerom da se ta podvojenost nadvlada. Pokušaj ujedinjenja nije uspio, i časopis »Raboće delo« oštro skreće ka ekonomizmu. V. I. Lenjin ocjenjuje da treba stupiti u oštru borbu protiv ekonomizma, jer se on ispriječio na putu stvaranja revolucionarne organizacije ruskog proletarijata. V. I. Lenjin piše svoju knjigu »Šta da se radi« da bi prokrčio put izgradnji »Organizacije revolucionara«. Kritizirajući tredjunionističke poglede, V. I. Lenjin se i ovdje zaustavlja na objašnjavanju odnosa ekonomike i politike, ali ovoga puta iz ugla povijesne potrebe — stvaranja »organizacije revolucionara«. V. I. Lenjin piše: »Da li je tačno da je ekonomska borba uopšte najšire, primenljivo sredstvo' za uvlačenje mase u političku borbu? Apsolutno nije. Isto toliko su, široko primenljivo' sredstvo za takvo, 'uvlačenje' i sve moguće manifestacije policijskog ugnjetavanja i apsolutističke samovolje, a ne samo manifestacije koje su vezane za ekonomsku borbu. Zemski načelnici i telesne kazne seljaka, podmitljivost činovnika i postupak policije prema, 'prostom narodu' u gradu, borba protiv gladnih i hajka na narodnu težnju za svetlošću i znanjem, ceđenje poreza i proganjanje sektaša, dresiranje vojnika i kaplarsko ponašanje

¹ V. I. Lenjin: »Izabrana dela u 16 tomova«, »Kultura«, 1960, Beograd, tom 3, str. 9.

² Ibidem, str. 65.

prema studentima i liberalnoj inteligenciji — zašto bi sve te manifestacije ugnjetavanja, i hiljadu drugih, koje nisu neposredno vezane za 'ekonomsku' borbu, predstavljale uopšte manje 'široko primenljiva' sredstva i povode za političku agitaciju, za uvlačenje mase u političku borbu? Baš naprotiv: u opštem zbiru onih slučajeva iz života kad radnik pati (zbog sebe ili zbog ljudi koji su mu bliski) od bespravljaja, samovolje i nasilja — slučajevi policijskog ugnjetavanja u strukovnoj borbi predstavljaju nesumnjivo samo neznatnu manjinu.«¹ V. I. Lenjin u napomeni još reljefnije, konkretnije, objašnjava odnos ekonomske i političke borbe, njihovo jedinstvo i razliku, njihovo prožimanje, ovim riječima: »U praksi, nesumnjivo, ima slučajeva kad politika zaista mora ići za ekonomikom — ali govoriti o tome u rezoluciji koja je namenjena celoj Rusiji mogu samo ekonomisti. Ima i takvih slučajeva kad se 'od samog početka' može voditi politička agitacija 'samo na ekonomskoj bazi' — i opet je 'Rab. delo' naposljetku došlo do zaključka da za to 'nema nikakve potrebe' ('Dva kongresa', str. 11). Mi ćemo u sledećoj glavi pokazati da taktika 'političara' i revolucionara ne samo ne ignoriše tredunionističke zadatke socijaldemokratije, nego, naprotiv, ona jedino i obezbeđuje njihovo dosledno izvršavanje.«²

Izgradnja revolucionarnog pokreta u Rusiji pred njegova vođu V. I. Lenjina postavlja zadatak da izradi revolucionarni program ruske socijaldemokracije. Osobito je taj zadatak postao akutan poslije dviju godina revolucije, »od jeseni 1905. do jeseni 1907. godine«. Zadatak V. I. Lenjin ovako definira: »Kao osnovu revizije socijaldemokratskog agrarnog programa treba uzeti najnovije podatke o zemljoposedu u Rusiji, da bi se moglo što tačnije utvrditi kakva je upravo ekonomska osnova svih agrarnih programa naše epohe, za što se upravo vodi ova velika istorijska borba. S tom ekonomskom osnovom stvarne borbe treba uporediti njen idejno-politički odraz u programima, izjavama, zahtevima, teorijama predstavnika raznih klasa.«³ Razrađujući i taj problem, unoseći poglede na njegovo značenje i ulogu u razvoju revolucionarnog proleterskog pokreta u Rusiji, V. I. Lenjin i ovdje se osvrće na odnos ekonomike i politike: »Povika o utopičnosti upravo i samo nacionalizacije svjedoči prije svega o nerazumijevanju nužne i nereskidive veze između ekonomskog i političkog prevrata. Nemoguće je konfiscirati vlastelinske zemlje (programski zahtjev i boljševika i menjševika) a da se ne uništi vlastelinsko (a zajedno s tim i oktobrističko, ne čisto vlastelinsko) samodržavlje. A samodržavlje se ne može uništiti bez revolucionarne akcije svjesnih milionskih masa, bez velike plime masovnog herojstva, njihove spremnosti i umijeća da 'jurišaju na nebo', kako se izrazio K. Marx o pariskim radnicima u periodu Komune.«⁴ Vidimo da i u ovom slučaju odnos ekonomike i politike V. I. Lenjin promatra u prvom redu kao učenjak u kontekstu kako njihove odnose tumači marksističko učenje i, drugo, iz

¹ Ibidem, str. 272—273.

² Ibidem, str. 272.

³ V. I. Lenjin, »Izabrana dela u 16 tomova«, »Kultura«, 1960, Beograd, tom 6, str. 189.

⁴ V. I. Lenjin, »Agrarni program S—D u ruskoj revoluciji«, tom 15, str. 155, sabrana djela, četvrto izdanje, na ruskom.

aspekta revolucionara angažiranog na razvoju revolucionarnog proleter-skog pokreta u Rusiji. Kao što je poznato, revolucionarni pokret proletarijata u Rusiji stalno se razvijao, iako je doživljavao i svoje plime i oseke. U jednom razdoblju oseke V. I. Lenjin ponovno se vraća odnosu ekonomike i politike u članku »O ocjeni tekućeg momenta«. V. I. Lenjin postavlja sebi zadatak da analizira pouke revolucije 1905—1907. godine i šta dalje treba raditi. Članak je objavljen 1 (14) studenoga 1908. godine. Za V. I. Lenjina u tom je trenutku bilo bitno da se utvrde nužni uvjeti za ofanzivno nastupanje proletarijata. Izražavajući se pozitivno o ocjeni komunista Moskve, o ulozi industrijske krize za revolucionarni polet, u načelu kritizira razlike u tumačenju njezina značenja pri izgradnji taktike i strategije borbe proletarijata za nastupajuće razdoblje.

Kao što vidimo, V. I. Lenjin ponovno upozorava da su odnosi ekonomike i politike mnogosložni i da je napuštanje marksizma njihovo simpliciranje. On i ovdje na konkretnom povijesnom problemu pokazuje svoje jedinstvo učenjaka i revolucionara, dubokog dijalektičara. Ponovo potvrđuje svoju dosljednost svom stavu. »Naše učenje — rekao je Engels za sebe i za svog slavnog prijatelja — nije dogma, nego rukovodstvo za akciju. U toj klasičnoj formulaciji je s vanrednom snagom i izrazitošću podvučena ona strana marksizma koja se ponajčešće gubi iz vida. A gubeći je iz vida, mi marksizam činimo jednostranim, nakaradnim, mrtvim, mi čupamo iz njega njegovu živu dušu, mi podrivamo njegove duboke teoretske temelje — dijalektiku, učenje o svestranom i punom protivrečnosti istorijskom razvitku; mi podrivamo njegovu vezu s određenim praktičnim zadacima epohe, koji mogu da se menjaju pri svakom novom zaokretu istorije.«¹

Poznato je da je V. I. Lenjin, na mnogim pitanjima, branio marksistički pogled na svijet od revizionista. Pri tom je ujedno razvijao marksističku nauku. U tim su okvirima nikla nova originalna djela, koja su objašnjavala ono novo u razvitku ljudskog društva, posebno kapitalizma, poslije smrti Marxa i Engelsa. Jedno je od najvrednijih djela takve vrste »Imperijalizam kao najviši stadij kapitalizma«, u kojem V. I. Lenjin brani od nepravilnih pogleda, u prvom redu Kauckog, marksističko shvaćanje odnosa ekonomike i politike. Kritizirajući definiciju imperijalizma koju je dao Kaucki, V. I. Lenjin piše: »Definicija Kauckog nije samo netačna i nemarksistička. Ona služi kao baza čitavog sistema shvaćanja koja na celoj liniji kidaju i s marksističkom teorijom i s marksističkom praksom, o čemu će još biti govora niže. Sasvim je neozbiljna ona prepirka oko reči koju je pokrenuo Kaucki: da li najnoviji stupanj kapitalizma treba nazvati imperijalizmom ili stupnjem finansijskog kapitala. Zovite ga kako hoćete; to je svejedno. Bitno je to da Kaucki od vaja politiku imperijalizma od njegove ekonomike, govoreći o aneksijama kao o politici kojoj finansijski kapital 'daje prednost' i suprotstavljajući toj politici drugu tobože moguću buržoasku politiku na toj istoj bazi finansijskog kapitala. Izlazi da su monopoli u ekonomici spojivi s nemonopolističkim, nenasilničkim, neaneksionističkim metodima u politici. Izlazi da je teritorijalna podela sveta, koja je završena baš u epohi

¹ V. I. Lenjin: »Izabrana dela u 16 tomova«, »Kultura«, 1960, Beograd, tom 6, str. 526.

finansijskog kapitala i koja čini osnovu specifičnosti sadašnjih oblika utakmice između najvećih kapitalističkih država, spojiva s neimperijalističkom politikom. Dobija se zataškavanje, otupljivanje najosnovnijih protivrečnosti najnovijeg stupnja kapitalizma umesto pokazivanja njihove dubine; dobija se buržoaski reformizam umesto marksizma.«¹

Iz tog citata vrlo se jasno i reljefno vidi uloga V. I. Lenjina u obrani marksizma od revizionista, konkretno Kauckog. V. I. Lenjin, tretirajući probleme samoopredjeljenja, u svom članku »Rezultati diskusije o samoopredjeljenju« navodi Engelsovo pismo Kauckom, u kojem se Engels također dotiče odnosa ekonomike i politike, u kontekstu svjetske pobjede socijalizma. V. I. Lenjin ističe Engelsove misli, upućujući na njih kao na pravilno tretiranje datog pitanja. »Čim bude reorganizovana Evropa i Severna Amerika, to će dati takvu kolosalnu snagu i takav primer da će polucivilizovani narodi sami od sebe poći za nama; za to će se pobrinuti već same ekonomske potrebe... Samo jedno je sigurno: pobedonosni proletarijat ne može nijednom tuđem narodu naturati nikakvo usrećenje a da time ne potkopava svoju vlastitu pobjedu. Razume se, ovo nipošto ne isključuje odbrambene ratove različite vrste... Engels nikako ne misli da će 'ekonomsko' samo po sebi i neposredno ukloniti sve teškoće. Ekonomski prevrat podstaći će sve narode da pođu k socijalizmu, ali su pri tom moguće i revolucije — protiv socijalističke države — i ratovi. Prilagođavanje politike ekonomici izvršiće se neizbežno, ali ne odmah i ne glatko, ne jednostavno, ne neposredno.«²

V. I. Lenjin kasnije se ponovno vraća na obranu marksizma od revizionista u vezi s odnosnom ekonomike i politike u članku »Imperijalizam i rascjep socijalizma«, objavljenom 1916. godine. Ovaj put povod za objavljivanje bila je potreba da se pokaže: »Postoji li veza između imperijalizma i one strahovite odvratne pobjede koju je odnio oportunitizam (u obliku socijalšovinizma) nad radničkim pokretom u Evropi?« I. Lenjin ponovno upozorava na povezanost pogleda Kauckog na suštinu imperijalizma, pri čemu Kaucki potpuno pogrešno tretira i odnos ekonomike i politike i njegove izdaje marksizma. »Dajući ovakvu definiciju imperijalizma, mi dolazimo u potpunu opreku sa K. Kauckim, koji odbija da u imperijalizmu vidi 'fazu kapitalizma' i koji definiše imperijalizam kao politiku kojoj finansijski kapital 'daje prvenstvo', kao težnju, 'industrijskih' zemalja da anektiraju 'agrarne' zemlje. Ova definicija Kauckog je teoretski skroz naskroz pogrešna. Osobenost imperijalizma jeste baš gospodstvo finansijskog a ne industrijskog kapitala, težnja za aneksijama svakojakih zemalja, a ne samo agrarnih. Kaucki odvaja politiku imperijalizma od njegove ekonomike, odvaja monopolizam u politici od monopolizma u ekonomici, da bi utro put svom banalnom buržoaskom reformizmu, kao što je 'razoružanje', 'ultra-imperijalizam' i tome slične besmislice.«³

¹ Ibidem, str. 95, tom 10.

² V. I. Lenjin: »Izabrana dela u 16 tomova«, »Kultura«, 1960, Beograd, tom 10, str. 175.

³ V. I. Lenjin: »Izabrana dela u 16 tomova«, »Kultura«, 1960, Beograd, tom 10, str. 253.

I u drugim djelima V. I. Lenjin neposredno ili posredno pobija revizionističke poglede, što su u njegovo doba postojali u radničkom pokretu, u tumačenju odnosa ekonomike i politike, kao što to na primjer čini u svom radu »Država i revolucija«.

Što se oktobarska revolucija više približavala, V. I. Lenjin sve to više promatra sve probleme i kao državnik. Poslije pobjede Oktobra on u razmatranjima pojedinih pitanja, pa i odnosa ekonomike i politike, analizira kao učenjak, revolucionar i državnik. Njegov položaj vođe prve socijalističke države nameće mu potrebu da i u teoriji i u praksi tako djeluje. Budući da razmatramo poglede V. I. Lenjina na odnos ekonomike i politike, potkrijepimo našu tvrdnju istupanjem V. I. Lenjina poslije februarske revolucije, ali prije oktobarske, praktički u razdoblju dvovlašća. Pred ruski proletarijat kao povijesni zadatak postavila se likvidacija dvovlašća, odnosno zauzimanje vlasti sa strane radničke klase. Neprijatelji proletarijata, a i oportunisti, kao i slučajni suputnici, zastupaju stanovište da radnička klasa, odnosno njezina partija, boljševici, ne trebaju zauzeti vlast. Taj stav je branjen nekada otvoreno i neuvijeno, a ponekad prikriveno. Jedan od opasnih oblika prikrivenog zastupanja da proletarijat i boljševici ne trebaju zauzeti vlast bio je pokušaj kompromitacije sovjeta, kao oblika vlasti radničke klase. U doba dvovlašća, oni nisu mogli mnogo učiniti kao vlast proletarijata, i to su oportunisti uzimali kao dokaz životne nesposobnosti sovjeta. U povodu Bazarovafeva članka, u kojem se zastupa gornja teza, V. I. Lenjin, samo na širem planu, kritikom je odbacuje u svojem radu »Da li će boljševici održati vlast«. On ponovno naglašava kauzalnu povezanost ekonomike i politike u smislu kako smo to naprijed iznijeli. »Zaista. Govoriti da su tobože sovjeti bar negde u Rusiji, bar nekad imali ‚svu vlast‘, to je prosto smešno (ako nije ponavljanje koristoljubivo-klasne laži kapitalista). Potpuna vlast — to je vlast nad čitavom zemljom, nad svim bankama, nad svim fabrikama; čovek koji je iole upoznat s iskustvom istorije i činjenicama nauke o vezi politike s ekonomikom, ne bi mogao da ‚zaboravi‘ tu ‚sitnu‘ okolnost.

Licemerni postupak buržoazije sastoji se u tome što ona, ne dajući sovjeticima vlast, sabotirajući svaki njihov korak, zadržavajući vladu u svojim rukama, zadržavajući vlast nad zemljom i nad bankama itd., svaljuje na sovjete krivicu za razaranje! U tome i jeste sve žalosno iskustvo koalicije.«¹

Lenjinova razmatranja odnosa ekonomike i politike u vezi s povijesnim značenjem sovjeta danas su vrlo zanimljiva i za naš razvoj. Mi smo u SFRJ pošli putem izgradnje samoupravnog socijalističkog društva. To u svojoj biti znači da udruženi neposredni proizvođač, bude osnovni činilac privrednog i društvenog razvoja. U ekonomici to znači da udruženi neposredni proizvođač treba da bude osnovni nosilac proširene reprodukcije. Na današnjem stupnju razvoja proizvodnih snaga, najprikladniji oblik udruživanja neposrednih proizvođača, da bi realizirali raširenu reprodukciju, jest privredno poduzeće. Ono mora biti stavljeno u takve ekonomske i društvene uvjete, da je zainteresirano za optimalni

¹ Ibidem, tom 11, str. 346.

razvoj proizvodnih snaga i socijalističkih društvenih odnosa. U naše doba, konkretnije rečeno, poduzeće treba da bude osnovni nosilac razvoja tehnike i nauke, kao osnovnog činioca privrednog i društvenog razvoja, s jedne strane, i društvenih odnosa, s druge strane, gdje bi se osigurali optimalni uvjeti za razvoj stvaralačke ličnosti koja, razvijajući sebe, razvija tehniku i nauku. Samoupravljanje nije još osposobljeno za takve povijesne zadatke. Iz toga njegovi kritičari izvlače zaključak da ono takve zadatke i nije sposobno izvršiti. Mi smatramo da postupamo u duhu V. I. Lenjina ako tvrdimo da osnovnoj ćeliji udruženog rada, privrednom poduzeću, treba dati proširenu reprodukciju, jer tko nju drži, taj drži i vlast, taj upravlja samim razvojem. Do danas je to u nas bila država, a ne privredna organizacija. Znači, i ne postoji potreban odnos ekonomike i politike, da bi udruženi rad, u prvom redu u obliku privrednog poduzeća, mogao postati osnovni motor proširene reprodukcije, a time i osnovni činilac razvoja samoupravnih društvenih odnosa, kao društvenih odnosa socijalističkog društva.

Vraćajući se neposrednije Lenjinovu odnosu prema ekonomici i politici vidimo veličinu njegova genija kao učenjaka, revolucionara i državnika kad analizira međunarodni položaj mlade sovjetske države 1918. godine. U svom referatu o vanjskoj politici na zajedničkom zasjedanju VCIK i Moskovskog sovjeta 14. svibnja 1918. godine V. I. Lenjin ističe da želi fiksirati prijelomnu točku trenutka međunarodnih odnosa. Slijedećim riječima V. I. Lenjin oertava osnovni interes Sovjetskog Saveza koji određuje njegov međunarodni položaj. »Drugovi, vi znate, i vi ste iz iskustva dve ruske revolucije s naročitom snagom učvrstili to svoje znanje, da najdublje korene i unutrašnje i spoljne politike naše države određuju ekonomski interesi, ekonomski položaj vladajućih klasa naše države. Te postavke, koje su osnova celokupnog marksističkog pogleda na svet i koje su za nas, ruske revolucionare, potvrđene velikim iskustvom obe ruske revolucije — te postavke ne treba ni za trenutak ispuštati iz vida, da se ne bismo izgubili u neprohodnoj šumi i lavirintu diplomatskih lukavstava, — u lavirintu koji ponekad čak veštački stvaraju i zapetljavaju ljudi, klase, partije i grupe koje vole ili su prinuđene da u mutnoj vodi love ribu.«¹

Istim dijalektičkim načinom, na temelju marksističke nauke, V. I. Lenjin utvrđuje interes kapitalističkih zemalja, koji opredjeljuje njihov međusobni međunarodni odnos i njihov odnos prema mladoj sovjetskoj državi. On ističe da je u odnosu ekonomike i politike prva dominantna, ali i politički odnosi mogu biti tako snažni da za određeno vrijeme potisnu primat ekonomici.

Interes svih kapitalističkih zemalja jest uništenje mlade socijalističke države. Ali ekonomski interesi pojedine kapitalističke zemlje dovode do njihova međusobnog ratovanja. Taj rat između kapitalističkih zemalja »izazvao je takve oštre, takve složene, takve zapetljane konflikte«, koji onemogućavaju opći savez svih imperijalističkih sila protiv Sovjetskog Saveza. »Naravno, taj savez ostaje kao i ranije osnovna ekonomska ten-

¹ V. I. Lenjin: »Izabrana dela u 16 tomova«, »Kultura«, 1960, Beograd, tom 12, strana 257.

dencija kapitalističkog poretka, koja na kraju krajeva mora da se ispolji svom snagom.«¹ Ali V. I. Lenjin odmah dodaje: »To neprijateljstvo, borba, ogorčeni sukobi govore da je, pod izvesnim uslovima, taj savez imperijalista svih zemalja ovde nemoguć.«² Takav odnos između imperijalista omogućava Sovjetskom Savezu da ostane izvan ratnih sukoba. »Rat je odredio glavne protivrečnosti, a one su odredile međunarodni položaj socijalističke Sovjetske Republike u ovom momentu. Prva protivrečnost — to je ogorčena borba između Nemačke i Engleske na zapadnom frontu, koja je sada dostigla vrhunac... Druga protivrečnost koja određuje međunarodni položaj Rusije jeste suparništvo između Japana i Amerike. Ekonomski razvitak tih zemalja u toku nekoliko decenija pripremio je ogromnu količinu materijala, koji čini neizbežnom ogorčenu borbu tih država nad Tihim Okeanom i njegovom obalom.«³

V. I. Lenjin, vrlo jasno ocjenjujući svu dubinu suprotnosti među kapitalističkim zemljama, i moguću korist za Sovjetski Savez iz toga, s druge se strane ni najmanje ne obmanjuje takvom situacijom baš zato što valorizira, u dugoročnom aspektu, odnos ekonomskog i političkog interesa kapitalističkih zemalja. On to jasno definira: »Naravno, potpuno je moguće, i mi to ne smemo da zaboravljamo, da grupisanje između imperijalističkih država, ma kako čvrsto ono izgledalo, može biti za nekoliko dana odbačeno, ako to zahtevaju interesi svete privatne svojine, sveta prava na koncesije itd. I možda je dovoljna najmanja iskrica pa da odleti u vazduh postojeće grupisanje država, i tada nam pomenute protivrečnosti već neće moći da služe kao zaštita.«⁴

Na taj način analizira odnos ekonomike i politike V. I. Lenjin učenjak, duboki poznavalac Marxova učenja. Na tako naučno analiziranom odnosu ekonomike i politike, i kad ocjenjuje položaj Sovjetskog Saveza s obzirom na unutarnju situaciju, kao i međunarodni položaj, te odnos ekonomike i politike kapitalističkih zemalja, V. I. Lenjin, kao revolucionar postaje vatreni zagovornik izvlačenja mlade Sovjetske Republike iz ratnih sukoba. Kao državnik daje potrebne instrukcije za zaključivanje Brest Litovskog mira, zaključujući sveukupna razmatranja upozorenjem da zaključeni mir može uvijek biti narušen: »Eto zašto, kad prilazimo pitanju, za nas najglavnijem pitanju, pitanju o Brestskom miru, o mogućnosti njegovog kršenja i posledicama koje za nas proističu iz takvog položaja, ako hoćemo da ostanemo čvrsto na svojim socijalističkim nogama i da se ne damo zbaciti intrigama i provokacijama kontrarevolucionara, ma kakvim se socijalističkim etiketama oni prikivali, eto zašto ne smemo ni za trenutak zaboraviti ekonomsku osnovu svake neutralnosti, pa i naše.«⁵ Sav taj napor, trud, utrošena energija Lenjinova genija i kao učenjaka, i kao revolucionara, i kao državnika, usmjerena je glavnim cilju: pobjedi socijalizma, što V. I. Lenjin i u tim teškim trenucima ima kao svoju viziju, kao cilj kome teži: »Mi ne smijemo da gubimo iz

¹ V. I. Lenjin: »Izabrana dela u 16 tomova«, »Kultura«, 1960, Beograd, tom 12, str. 258.

² Ibidem, str. 258.

³ Ibidem, str. 259.

⁴ Ibidem, str. 259—260.

⁵ Ibidem, str. 260.

vida, s jedne strane, situaciju u međunarodnoj razmeri, situaciju u međunarodnom imperijalizmu u odnosu na onu klasu koja raste i koja će, ranije ili kasnije, makar i docnije nego što mi hoćemo i očekujemo, ali koja će ipak postati naslednik kapitalizma i koja će pobediti kapitalizam celog sveta.«¹ Čak i veliki revolucionari kao Lav Trocki, a i neki drugi, budući da nisu imali takav stvaralački genij kao V. I. Lenjin, a smatrali su se sposobnima da samostalno analiziraju tako kompliciranu situaciju, griješili su u svojim ocjenama, a onda i u političkoj akciji. Kako se mijenjala stvarna situacija, jačanje socijalizma u svijetu, a osobito njegovo učvršćenje u prvoj socijalističkoj zemlji, tako je i V. I. Lenjin pod drugim uglom promatrao vezu ekonomike i politike, ali uvijek čvrsto ostajući na osnovama marksističkog shvaćanja njihovih odnosa. Dok je još bjesnio građanski rat i imperijalistička intervencija, ali je V. I. Lenjinu bilo jasno da je vojna pobjeda Crvene Armije blizu, on ističe da će težište u odnosu ekonomike i politike sve više prelaziti na konkretne oblike ekonomske izgradnje, ali uz pretpostavku da je politika sovjetske vlasti odraz povijesnih interesa proletarijata kao osnovne snage izgradnje novog društva. U članku »Ekonomika i politika u epohi diktature proletarijata«, objavljenom u studenome 1919. godine, V. I. Lenjin promatra odnos ekonomike i politike u prelaznom razdoblju od kapitalizma ka komunizmu. Izgradnja socijalizma vremenski je dug proces, upozorava V. I. Lenjin: »Socijalizam je uništenje klasa. Da bi se uništile klase, treba, prvo, svrgnuti spahije i kapitaliste. Taj deo zadatka smo izvršili, ali to je tek deo, i uz to ne najteži. Da bi se uništile klase, treba, drugo, uništiti razliku između radnika i seljaka, učiniti sve njih — trudbenicima... On se može rešiti samo organizacionim preuređenjem čitave društvene privrede, prelazom od individualnog, odelitog, sitnog robnog gazdinstva na kolektivno krupno gazdinstvo. Takav prelaz nužno je veoma dug.«² Već tada V. I. Lenjin upozorava da je vrlo opasno pre nagliti se u donošenju odluka koje trebaju ostvariti taj prelaz. On osobito upozorava na moguću opasnost od pogrešnih administrativnih rješenja, a to u osnovi znači kidanje dijalektičke povezanosti ekonomike i politike u naprijed iznesenom marksističkom tumačenju.

»Takav prelaz može se pre nagljenim i neopreznim administrativnim zakonodavnim merama samo usporiti i otežati.«³ Gornje svoje stavove V. I. Lenjin dalje razrađuje i konkretizira u svom govoru na sveruskom savjetovanju političko-prosvjetnih radnika gubernijskih i sreskih odjeljenja narodnog obrazovanja, održanom 3. studenoga 1920. godine. V. I. Lenjin ističe da: »Komunizam mora da postane pristupačan radničkim masama kao njihova sopstvena stvar... za nas je on već prestao da bude program, teorija ili zadatak, za nas je to stvar današnje faktičke izgradnje.«⁴ Kako to treba izgledati praktički i kakva je s tim u vezi dužnost agitacije, vidi se iz slijedećeg: »Naša glavna politika sada mora biti ekonomska izgradnja države — da se sakupe viškovi žita, da se dobiju viškovi uglja, da se reši kako da se najbolje iskoriste ti viškovi žita i uglja da ne bi bilo gladnih — eto u čemu je naša politika. I na tome se moraju

¹ Ibidem, str. 260.

² Ibidem, tom 13, stranica 279—280.

³ Ibidem, str. 280.

⁴ Ibidem, tom 14, stranica 67.

zasnivati agitacija i propaganda. Treba da bude manje fraza, jer trudbenike nećete zadovoljiti frazama. Čim nam rat bude pružio mogućnost da težište naše borbe oslobodimo od borbe protiv buržoazije, od borbe protiv Vrangela, protiv belogardejaca, mi ćemo preći na ekonomsku politiku. I tu će agitacija i propaganda igrati sve veću, ogromnu ulogu.«¹

Odnos ekonomike i politike postaje vrlo aktualan u raspravi o ulozi sindikata. Lav Trocki je napisao brošuru »O ulozi i zadacima sindikata«, koja je razrađivala i odnos ekonomike i politike. V. I. Lenjin žestoko je napao idejnu i teoretsku osnovicu Lava Trockog iznesenu u toj brošuri, pri čemu se ponovno vraća na odnos ekonomike i politike, ali u vezi s datim povijesnim uvjetima. On oštro kritizira stavove Trockog u svom govoru 30. prosinca 1920. godine na zajedničkom zasjedanju delegata VIII kongresa sovjeta, članova SCVS i MGVS, članova RKP(b). Možda najpodesnije svoje poglede na odnos ekonomike i politike, u uvjetima izgradnje socijalizma V. I. Lenjin izlaže pri ponovljenoj raspravi o ulozi sindikata u svojoj čuvenoj brošuri »Još jednom o sindikatima, tekućem momentu i greškama Trockog i Buharina«, objavljenoj u siječnju 1921. godine. V. I. Lenjin ponovno ističe fundamentalni stav marksizma o odnosu ekonomike i politike. »Teorijska suština greške koju ovde pravi drug Buharin sastoji se u tome što on dijalektički odnos između politike i ekonomike (kojemu nas uči marksizam) zamenjuje eklekticizmom. 'I jedno i drugo', 's jedne strane, s druge strane' — eto to je Buharinov teorijski stav. To i jeste eklekticizam. Dijalektika zahteva da se svestrano uzmu u obzir uzajamni odnosi u njihovom konkretnom razvitku, a ne da se čupa komadić jednog, komadić drugog. Na primeru politike i ekonomike ja sam to već pokazao.«² V. I. Lenjin sam uzvikuje da je čudno što se mora ponovno postaviti tako elementarno pitanje, »abecedno pitanje« odnosa politike i ekonomike, dijalektike i eklekticizma. Ali nužno je, zaključuje V. I. Lenjin: »Na žalost, Trocki i Buharin primoravaju da se to učini. Obojica mi predbacuju da ja 'zamenjujem' pitanje ili da pristupam 'politički', dok oni prilaze 'ekonomski'... Teorijska netačnost je vapijuća. Politika je koncentrisani izraz ekonomike — ponovio sam u svom govoru, jer sam već ranije slušao taj — svakoga smisla lišeni, u ustima marksista sasvim nedopustivi — prekor na račun mog 'političkog' pristupanja. Politika mora imati prvenstvo nad ekonomikom. Rasuđivati drukčije — znači zaboravljati azbuku marksizma.«³ Mislimo da je ovdje u vrlo sažetom obliku V. I. Lenjin zaista genijalno dao odnos i povezanost ekonomike i politike u razdoblju izgradnje socijalizma. Budući da su i Trocki i Buharin, kako to kaže V. I. Lenjin, njemu predbacivali da pitanjima o sindikatu prilazi politički, on im odgovara: »Naravno, ja sam uvek izražavao, izražavam i izražavaću želju da se bavimo manje politikom, a više privredom. Ali nije teško shvatiti da je za ostvarenje tih želja potrebno da ne bude političkih opasnosti i političkih grešaka.«⁴ Zaključujući svoja razmimoilaženja o odnosu ekonomike i poli-

¹ Ibidem, tom 14, stranica 67.

² V. I. Lenjin: »Izabrana dela u 16 tomova«, »Kultura«, Beograd, 1960, tom 14, str. 199.

³ V. I. Lenjin: »Izabrana dela u 16 tomova«, »Kultura«, Beograd, 1960, tom 14, str. 191.

⁴ Ibidem, str. 193.

tike s Trockim i Buharinom, on ih kritizira da o tim odnosima govore praznim frazama, a kao što je V. I. Lenjin naprijed istakao, središte izgradnje socijalizma mora postati stvar samog proletarijata, putem čega se potvrđuje pravilan odnos ekonomike i politike. »Korak nazad u oblasti čisto proizvodnih, privrednih pitanja — kako povećati proizvodnju; upravo korak nazad od konstruktivnih Rudzutakovih teza, koje postavljaju konkretne, praktične, životne, žive zadatke (razvijajte proizvodnu propagandu, učite se da dobro raspodeljujete premije u naturi i da pravilnije upotrebljavate prinudu u vidu drugarskih disciplinskih sudova) prema apstraktnim, »praznim«, teorijski netačnim, na intelektualski način formulisanim opštim tezama, a zaboravljanje onoga što je najkonstruktivnije i najpraktičnije.

Eto, kakav je u stvari uzajamni odnos između Zinovjeva i mene, s jedne strane, i Trockog i Buharina, s druge, u pitanju politike i ekonomike.¹ Takvo stanovište on ponavlja i u svojoj zaključnoj riječi u povodu izvještaja o porezu u naturi, održanom 27. svibnja 1921. godine. On ponovo ističe da je pitanje privrednog razvoja zadatak svih, a tu je najvažnija politika: »Rezolucija se kod nas nakupilo toliko da ih nitko neće ne samo pročitati nego ni skupiti. Mi treba da se bavimo poslom, a ne rezolucijama. Pod buržoaskim režimom poslom su se bavili preduzetnici, a ne državni organi, a kod nas je privredni posao naš opći posao. To je za nas najinteresantnija politika.²

Kao što je već nekoliko puta istaknuto, V. I. Lenjin, razmatrajući sva pitanja borbe za socijalizam i socijalističku izgradnju, teži da prođe u njihovu dubinu, da nađe osnovu s koje treba poći da bi se pitanje uspješno riješilo i tako pomoglo napretku socijalističkog društva. Takav pristup, pristup svojstven učenjaku, istraživaču, vrlo ga je često dovođio da razmatranja odnosa ekonomike i politike, pa ponekad i u vezi s razmatranjem problema koji, površno gledajući, nisu povezani s odnosom ekonomike i politike. U svojoj zaključnoj riječi u vezi s političkim izvještajem CK RKP(b), održanoj 28. ožujka 1922. godine na XI kongresu RKP(b), kada su se razmatrala i organizaciona pitanja, V. I. Lenjin kaže: »Po čemu se kod nas Orgbiro razlikuje od Politbiroa? Pa nemoguće je precizno razgraničiti koje pitanje je političko, a koje organizaciono. Bilo koje političko pitanje može biti organizaciono, i obratno... Tà vi znate, bilo je rezolucija kad su se u parlamentarnim skupštinama pisali akti, a sprovodili su ih ljudi druge klase. Padale su uvrede, i njih su izbacivali napolje. Odvajati organizaciona pitanja od politike nije moguće. Politika je koncentrirana ekonomika.«³

Naprijed smo iznijeli Lenjinove poglede na odnos ekonomike i politike. To pokazuje bogatstvo Lenjinova genija. Pri razmatranju najrazličitijih problema, u svojoj dugogodišnjoj revolucionarnoj praksi, on uvijek teži doprijeti do srži pitanja, i naći ono osnovno, čvrst temelj s kojeg treba poći da bi se problem najuspješnije riješio, suglasno zakonima

¹ V. I. Lenjin: »Izabrana dela u 16 tomova«, »Kultura«, Beograd, 1960, tom 14, str. 193.

² V. I. Lenjin: »Izabrana djela, tom 3, str. 406—407, IV izdanje na ruskom.

³ V. I. Lenjin: Izabrana djela, tom 33, str. 282, četvrto izdanje, na ruskom.

društvenog progresu. U njegovo doba društveni progres može biti izražen samo u pobjedi i izgradnji socijalističkog društva. Tragajući na takav način za suštinom datog pitanja, V. I. Lenjin vrlo često dolazi do problema povezanosti ekonomike i politike, i on se osvrće na njihov odnos. Lenjinovo tretiranje odnosa politike i ekonomike odlikuje se slijedećim osobinama:

V. I. Lenjin u svakom pojedinačnom slučaju, bez obzira na to u kakvim okolnostima promatra odnos ekonomike i politike, ostaje čvrsto principijelan, na pozicijama marksističkog tumačenja odnosa ekonomske baze i nadgradnje.

U sklopu takvih principijelnih pogleda na odnos ekonomike i politike, V. I. Lenjin promatra specifičnost njihova uzajamnog utjecaja u vezi s datim problemom, u vezi s kojim promatra odnos ekonomike i politike (borba protiv narodnjaka; ocjena suštine imperijalizma i pozicija revizionista; pitanje vanjske politike i u vezi s tim rata i mira; uloga sindikata u sistemu diktature proletarijata; organizacionih pitanja partije, itd.).

Metoda povezivanja općih principa tumačenja odnosa ekonomike i politike, s analizom datog konkretnog slučaja u vezi s kojim promatra odnos ekonomike i politike — u V. I. Lenjina dijalektička je metoda. Na taj način V. I. Lenjin onemogućava dogmatsko promatranje problema i postaje stvaralac, odnosno dalje obogaćuje marksističko učenje.

Tretiranje odnosa ekonomike i politike na takav način uspijevalo je V. I. Lenjinu zato što je on u sebi sjedinjavao istraživački duh učenjaka, koji je beskompromisni borac za progres, sa žarom oduševljenog revolucionara, koji se bori za sreću čovjeka, i s izvanrednim sposobnostima velikog državnika. On je sjedinio u istoj osobi i učenjaka, i revolucionara, i državnika.

Samo ovo naše kratko izlaganje o tome kako je Lenjin tretirao odnos ekonomike i politike pokazuje njegov stvaralački duh. Svi mi, njegovi sljedbenici ističemo da ne želimo od V. I. Lenjina praviti sveca, kanonizirati njegovo učenje, nego se od njega učiti stvaralaštvu, rješavanju problema naše epohe, naučnom metodom, kako je to radio u svoje doba V. I. Lenjin. To je bila i naša ideja da u kratkim crtama obradimo shvaćanje odnosa ekonomike i politike u V. I. Lenjina, smatrajući da je u sadašnjem trenutku, za naš daljnji razvoj neobično važno poznavati u čemu je suština odnosa ekonomike i politike.

Ne mislimo se ovoga puta baviti ekonomskom poviješću ali želimo potaknuti na razmišljanje o nužnosti naučne analize odnosa ekonomike i politike, pri forsiranju osnivanja SRZ. Sigurno je jedno da u tom slučaju nismo bili dorasli svim dijalektičkim uvjetnim povezanostima odnosa ekonomike i politike. Dobro je što smo šablonski pristup podružtvljenja procesa rada forsiranjem SRZ brzo napustili i tako se spasili od težih ekonomskih, a i političkih potresa. Objektivna nužnost podružtvljenja procesa rada u poljoprivredi, jasno djeluje stalno, pa prema tome i prije, a i danas. Kako da je ostvarimo — zadatak je kompliciran, koji u sebi kao osnovnu komponentu uključuje i stalno rješavanje povezanosti ekonomike i politike. Ovaj put ostavljamo po strani dublje naučno izučavanje gornjeg konkretnog problema.

U tekućem je trenutku, sa stanovišta odnosa ekonomike i politike, u duhu Lenjinova shvaćanja mnogo važnije promatranje problema poticanja nauke, tehnike i tehnologije, kao osnovnih činilaca razvoja socijalističkog društva. Poznato je da živimo u doba naučno-tehnološke revolucije, kada nauka i tehnika postaju osnovni činioci razvoja proizvodnih snaga i ljudskog društva u cjelini. Po našem mišljenju ne možemo biti zadovoljni tempom kako se ti činioci kao motori razvoja afirmiraju u socijalističkom sistemu uopće, pa i u nas u SFRJ. Iako nauka i tehnika kao motori razvoja jačaju u socijalističkim zemljama, ipak su prisutni činioci koji koče taj razvoj. O nedovoljnom razvoju nauke i najsuvremenije tehnike u socijalističkim zemljama danas se mnogo piše u stručnoj, pa i političkoj literaturi.¹ Više kao ilustrativni primjer navodimo slijedeće: Znamo da je proizvodnja i potrošnja čelika još i danas značajan pokazatelj razvijenosti jednog društva. Porast proizvodnje, a time i potrošnje čelika u svijetu potvrđuje gornji zaključak. Godine 1871. proizvodilo se 10 milijuna tona čelika, godine 1951. proizvodilo se 211 milijuna tona, a 1968. 528 milijuna tona. Za posljednjih 15 godina proizvodnja se povećala više nego za prijašnjih 80 godina. Takav nagli porast proizvodnje bio je omogućen i stalnim novim naučnim i tehničkim otkrićima, koja su nosila revoluciju u procesu proizvodnje. U najnovije vrijeme revolucionarni prelaz se očitovao od prelaza s proizvodnje u Simens-Martinovim pećima na proizvodnju u konvertorima. Iako je proizvodnja u konvertorima relativno dugo prisutna u metalurgiji, pronalazak novih materijala otpornih na visoke temperature, otkrivenih u trci za osvajanje svemira, omogućili su novo revolucioniranje proizvodnje čelika u konvertorima, ubacivanjem kisika u konvertore umjesto zraka. Novi postupak omogućava da se šarža od 300 tona čelika izlije za 50 do 60 minuta, a po starom postupku u SM pećima proizvodnja je trajala 5 sati. U 1965. godini na proizvodnju SM-čelika u svijetu je otpadalo 57%, a na LD, tj. konvertorski čelik 23%.

Proizvodnja čelika danas u SAD iznosi 130 milijuna tona, u SSSR 110, a u Japanu 82 milijuna tona. U tim zemljama stalno se mijenja odnos LD-proizvodnje prema proizvodnji u SM-pećima. U SAD je do 1969. godine proizvodnja LD-čelika porasla na 41,6% od ukupne proizvodnje, a Japan je već prije nekoliko godina bio u tom pogledu ispred SAD. SSSR u tempu mijenjanja tih odnosa zaostaje. U 1969. godini udio oksigenog čelika u ukupnoj proizvodnji u SSSR-u iznosi samo 13,7%. Veći dio od 76,1% još se uvijek proizvodi po gotovo 100 godina starom SM-procesu. Iako se prema stručnoj literaturi vidi da su planovi za proizvodnju po LD-procesu u SSSR bili izrađeni još početkom pedesetih godina, oni do danas nisu realizirani.

Računa se da će u 1970. godini u SFRJ biti proizvedeno približno 2,7 milijuna tona čelika, od toga otpada na SM-čelik 1,630.000, na LD 450.000 i na elektro-čelik 500.000 tona. Vidljivo je da SFRJ zaostaje u ovoj trci primjene najnovijih naučnih i tehničkih dostignuća, a već se rodio novi revolucionarni postupak u toj grani, takozvani Stranguss proces. Mogli

¹ Vidi: Dušan Čalić: »Osnivanje, zadaci i razvoj SEV-a«, »Naprijed«, 1969, Zagreb.

bismo nabrajati niz podataka i iz drugih oblasti, ali ćemo se i bez toga složiti da tempo uvođenja najnovijih dostignuća nauke i tehnike u proizvodnji ne zadovoljava. Zašto? Postoje i objektivni razlozi. Svakako je bitan razlog niska razina proizvodnih snaga s koje su startale socijalističke zemlje, kao i neki drugi objektivni razlozi. Bilo bi potpuno pogrešno spori tempo svesti samo na objektivne činioce. Ništa manji udio, čak on postaje i sve značajniji, ima subjektivni činilac, koji se u konačnoj liniji svodi na pitanje odnosa ekonomike i politike. U svojoj općoj formuli gornji se problem svodi na odnos, s jedne strane, djelovanja objektivnih ekonomskih zakona, to jest razvoja robne privrede i, s druge strane, stava da je država osnovni činilac privrednog razvoja, i svih konzekvenci koje iz toga slijede. Budući da u mnogim socijalističkim zemljama vlada teoretsko stanovište da je država glavni motor razvoja ekonomike, tada je, logično, posljedica toga administrativno upravljanje privredom, kao metom ekonomskog razvoja, što sputava djelovanje ekonomskih zakona i tako dolazi do raskoraka u odnosu ekonomike i politike. U SFRJ situacija je malo izmijenjena. Politički i teoretski vladajući stav je drugačiji, odnosno negira se državi vodeća uloga u ekonomskom razvoju i zastupa se stanovište da osnovni nosilac proširene reprodukcije treba da bude udruženi neposredni proizvođač, odnosno, na sadašnjem stupnju razvoja, privredno poduzeće. No, to nije ostvareno. U SFRJ se zastupa stanovište da ekonomski razvoj treba teći s razvojem planske robne privrede, odnosno prožimanjem plana i tržišta. Taj stav nije dosljedno proveden ni konstituiranjem privrednog sistema, niti formuliranjem ekonomske politike i njezinih instrumenata. Ekonomska politika i njezini instrumenti velikim su dijelom plod pragmatizma, što neminovno dovodi do raskoraka u odnosima ekonomike i politike. Nije svrha ovog referata da detaljnije analizira problem i da ovu tvrdnju potkrijepi činjenicama, što nije teško učiniti. Za ilustraciju navodimo najnoviji primjer u našoj tekućoj politici, i to iz pera komentatora »Borbe«. »U narednim mjesecima Jugoslavija će morati da uveze 900.000 tona žitarica — 500.000 tona pšenice i 400.000 tona kukuruza — da bi se do nove žetve prebrodila nestašica tih proizvoda na domaćem tržištu. Savezno izvršno vijeće je prije nekoliko dana odobrilo taj uvoz. U posljednjih pet godina to će biti naš prvi uvoz pšenice dok se, međutim, mnogi ljudi koji se tim poslovima bave, čak ni uz pomoć povijesnih arhiva, ne mogu sjetiti vremena kad je Jugoslavija uvozila kukuruz. Jer, naša zemlja je jedna od najvećih evropskih i svjetskih proizvođača kukuruza, svuda poznata kao tradicionalni izvoznik toga proizvoda... Zna se šta je uzrok tome. Ali sve uglavnom ostaje samo na konstatacijama. Otuda i česti komentari da se kod nas na prilike u privredi, a pogotovo u poljoprivredi, obično počinje reagirati tek kad se zgrada sruši. Pa i tada se reagiranje svodi uglavnom na povećanje otkupne cijene neposredno ugroženog proizvoda, u čemu se vidi jedini lijek. A on to, naravno, nije. Gorka istina da smo iz ovogodišnje proizvodnje prodali stranim kupcima 400.000 tona kukuruza i da sada tragamo gdje da pronađemo upravo tih 400.000 tona kukuruza da bismo ih uvezli, i to po znatno većoj cijeni od one po kojoj smo ga prodali, mnogima je povod za viceve na račun naše tekuće ekonomske poli-

tike... Zato su u spletu objektivnih okolnosti u kojima rade, inače pametni ljudi i nesumnjivo sposobni privrednici prisiljeni da se ponekad ponašaju na način koji s pameću nema baš mnogo veze.¹

Jasno, ovo nije usamljen slučaj, takve se situacije u ekonomskoj politici ne događaju samo u poljoprivredi. Jedan od krupnih problema trenutka razvoja u SFRJ jest odlazak naših građana na rad u inozemstvo. Budući da je taj problem kompliciran upravo sa stanovišta odnosa ekonomike i politike — tražio bi široku naučnu raspravu. Na žalost, u nas nema ni pokušaja da se obradi baš u aspektu odnosa ekonomike i politike, u duhu Lenjinova shvaćanja tih odnosa. Problem otežava, kao objektivni činilac, nedovoljna akumulacija naše privrede prema potrebama otvaranja novih radnih mjesta, za priraštaj radne snage, te za tehnički višak u industriji i za nedovoljno zaposlene u poljoprivredi. Nedovoljno zaposleni na individualnim poljoprivrednim domaćinstvima iznose oko 1,155.000 ljudi ili 25 posto od ukupnog broja ljudi za rad sposobnih na tom sektoru. Zaposleni u društvenom sektoru ostvari 35.400 dinara društvenog proizvoda, a zaposleni u poljoprivredi samo 4200 dinara.

Kao tehnološki višak procjenjuje se u rudarstvu približno 10.000 radnika, u željezničkom saobraćaju 20.000, tekstilnoj industriji 50.000, itd. Doda li se tome prirodni priraštaj, vidljiva je težina problema. Problem se može rješavati samo vrlo dobro razrađenom akcijom pravilnog odnosa ekonomike i politike, koje se stalno prožimaju i koje utječu jedna na drugu, ali samo u okvirima njihova pravilno postavljenog odnosa u duhu Lenjinovih shvaćanja. Tako razrađenu akciju mi nemamo. Nije ovdje mjesto da problem detaljno analiziramo, koji, što se tiče barem poljoprivrede, obuhvaća odluke ekonomske politike o nabavci poljoprivrednih strojeva za individualnog seljaka, problem škara cijena poljoprivrednih i industrijskih roba, jamstvo otkupa poljoprivrednih proizvoda, itd. Slabosti ekonomske politike dovode i do situacije koja stavlja individualnog seljaka u slijedeći položaj: U plodnoj Slavoniji, u Đakovštini, seljak koji radi sa ženom i izdržava 4 člana porodice, a obrađuje 13 jutara zemlje, u 1970. ostvario je godišnji promet od 20.000 dinara. Kad se odbiju svi troškovi proizvodnje i društvene obaveze, porodici ostaje »čistog« 4800 dinara. Seljak logički rezonira, sučeljavajući utrošeni rad obrađujući 13 jutara zemlje, sa »čistim« dohotkom od 4800 dinara i sam se pita je li mu sudbina kao i onih stotinjak ljudi koji su iz njegova sela (Gorjani) otišli raditi u inozemstvo.

Problem odlaska naših građana na rad u inozemstvo, kao što smo rekli, rezultat je, s jedne strane, nedovoljne akumulativnosti naše privrede i potreba za otvaranje novih radnih mjesta kao objektivnog činioca i nezadovoljavajućeg odnosa ekonomike i politike, kao subjektivnog činioca, s druge strane. Pravilan odnos ekonomike i politike, da bi se uspješno rješavao problem pune zaposlenosti, trebala bi da bude izgradnja takvog privrednog sistema, ekonomske politike i njezinih instrumenata, koji bi maksimalno poticali realizaciju marksističke postavke »širenja polja rada«. U našim uvjetima najznačajniji činilac takvog razvoja trebala bi da bude koncentracija sredstava, kadrova koji mogu iz-

¹ Vasa Rokić: »Gorki kukuruz«, »Borba« od 25. XII 1970. str. 4.

vršiti ulogu »motora« razvoja. To uključuje cijeli niz drugih činilaca kao što su: viša razina planskog činioca, koji bi likvidirao nepotrebne paralelne kapacitete; »političke investicije«; sistem nagrađivanja koji stimulira najproduktivnije, bila to poduzeća bili pojedinci. U rješavanju svih spomenutih problema, koji su samo sastavni dio razmatranog problema — pune zaposlenosti, nužna je konzekventnost odnosa ekonomike i politike, sadržane u daljnjem širenju planske robne privrede socijalizma, realizirane od organizacija neposrednih proizvođača. Željeli smo, metodom skiciranja problema, pokazati koliko je danas za nas u SFRJ važno ne samo poznavati, već i ovladati Lenjinovim tretiranjem odnosa ekonomike i politike. Ovladavanje rješavanjem odnosa ekonomike i politike u duhu Lenjinova shvaćanja za druge socijalističke zemlje ništa nije manje aktualno nego za nas. Već smo ranije rekli da je jedan od ključnih problema razvoja socijalizma uopće — pretvaranje nauke i tehnike u praksi u osnovne činioce ekonomskog razvoja. Taj problem ni u SSSR-u niti u drugim socijalističkim zemljama nije uspješno riješen, kako smo naglasili, zbog neodgovarajućeg odnosa ekonomike i politike. I ove godine mogli smo o toj temi mnogo toga pročitati u stručnim i političkim publikacijama. Trapeznikov, rukovodilac odjela za nauku u CK KPSS, piše na stranicama »Pravde« da od naučnog otkrića, pa do njegove primjene u SSSR-u prosječno prođe 10 godina. Zato se i događa da čak obični proizvod kao što je novi tip traktora čeka 16 godina da bi od konstrukcije sišao s industrijske trake. Koliko je gorući problem pravilnog postavljanja odnosa ekonomike i politike u duhu Lenjinova shvaćanja, osobito se vidi u SSSR-u u rješavanju problema odnosa odnosa prvog i drugog podrazdjela u sistemu raširene reprodukcije. Taj problem uzimamo zato što se on, kako nas je učio V. I. Lenjin, vrlo brzo u datim okolnostima može pretvoriti u sudbonosno političko pitanje (Mađarska i Poljska 1956. Poljska 1970. godine).¹ U tekućoj ekonomskoj politici rješenja nas ne mogu zadovoljiti. SSSR je vrlo pametno u kooperaciji s talijanskom tvrtkom »Fiat« počeo graditi nove kapacitete proizvodnje automobila. Ali — danas u Moskvi, koja ima približno 7 milijuna stanovnika, postoji samo 8 benzinskih pumpi, od kojih je jedna rezervirana za strance. Nema dovoljno ni servisnih stanica, prodavaonica rezervnih dijelova, automehaničarskih usluga, itd. i vrlo se sporo grade, a izgradnja tvornice automobila odmiče.

¹ Iako još nisu do kraja proučeni razlozi društvene krize potkraj 1970. godine u Poljskoj, sigurno je jedno da je njezin bitan činilac rascjep između ekonomike i politike u smislu naših gornjih izlaganja. Kao određeni indikator neka nam posluže i slijedeći zaključci objavljeni u poljskom »Žice Varšavi«, Varšava, uzeto iz »Borbe« od 27. XII 1970. godine pod naslovom »Svođenje računa«: »Bitni problem pred kojim stoji naša zemlja jeste iznalaženje dostojnog mjesta Poljske u svijetu u kome se sprovodi naučnotehnička revolucija. Treba naučiti kako da se brzo i stvarno uvodi novo, vršiti vlastiti izbor na naučnim temeljima, naučiti se vještini donošenja optimalnih odluka. Treba se okrenuti licem k budućnosti, odbacujući konzervativizam i rutinerstvo kao pojave koje su u suprotnosti sa socijalizmom... Potrebne su promjene u stilu rukovođenja — u Varšavi, u vojvodstvu, kotarevima i gradovima u partijskom aparatu i u administraciji. Ne zavaravajmo se: samovlašće i autokratizam bile su česte pojave.«

Za promatranje problema odnosa prvog i drugog razdjela u sistemu raširene reprodukcije kao odnosa ekonomike i politike, sve njegove težine i značenja, neka nam posluže i stavovi N. Petrakova objavljeni u časopisu »Novi mir«. On postavlja pitanje: »Što je s realnim dohotkom stanovništva u uvjetima kad ono ne može za zasluženi novac nabaviti određenu potrebnu robu?« — I odmah odgovara: »Nastaje nesklad između ostvarenog i realnog dohotka jer se realni dohodak ne mjeri opsegom isplaćenog novca nego količinom robe koja se nudi potrošaču na tržištu. Time se narušava i princip nagrađivanja.« ... »Konflikt između individualnih potrošačkih kriterija rukovodilaca i potrošačkih kriterija različitih grupa stanovništva može imati veoma različiti intenzitet i dugo vremena postojati u skrivenoj formi. Stoga zadatak nije da se iz rijeke života izvlače najuočljivije činjenice o pogrešnim akcijama privrednika. Problem treba postaviti u drugom obliku: ekonomista u svome radu treba da je obavezan da se oslanja na mehanizam koji bi mu, najprije, davao potpunu informaciju o interesima potrošača, a zatim brzo i automatski ispoljavao dopuštene greške u planiranju.«¹

Ovih nekoliko razmatranih problema izgradnje socijalizma u suvremenoj etapi, metodom skiciranja njihove suštine, imaju za cilj samo da ukažu na izvanredno značenje i aktualnost Lenjinova shvaćanja o odnosu ekonomike i politike.

¹ »Privredni vjesnik« od 5. studenoga 1970.